

Özel Dosya: Coğrafya Kader midir? Sayı Editörlerinden

Murat Dağlı, Devran Koray Öcal

Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi'nin ilk iki sayısı son derece güncel konulara ayrılmıştı. Birinci sayı siyasal ve iktisadî boyutları ile sadece yerel boyutlarına indirgenemeyecek bir konuyu, popülizmi ele aldı. Türkiye üzerine yapılan somut çalışmalar da bilgi birikimimizi genişletmenin ve eleştirel değerlendirmelerimizi somut bir zemine yerleştirmenin yanında karşılaştırmalı olarak düşünüldüğünde benzer siyasal yapıların özelliklerini daha iyi anlamamıza izin veriyordu. Aynı yaklaşım, ikinci sayının konusu olan toplumsal cinsiyet ve şiddet için çok daha geçerli. Toplumsal cinsiyetin uzun vadeli tarihsel boyutu modern tahakküm ilişkilerinin ne denli yaygın, ne denli kurumsallaşmış olduğunu göstermenin yanı sıra bu eşitsiz ilişkilerin kendilerini farklı biçimlerde yeniden nasıl ürettiğine dikkat çekiyordu. Dolayısıyla, her iki sayımız da gerek nedenleri gerek sonuçları dikkate alındığında gündelik yaşamımızı doğrudan etkileyen iktidar ilişkilerinin nasıl değişebileceğine de ışık tutuyordu.

Üçüncü sayımızdaki özel dosya ise belki, yine, bir derece güncel ama daha soyut ve çok daha yerel olan “coğrafya kaderdir” ifadesi üzerine. Böyle bakıldığında ise ilk sayılarımızdaki karşılaştırmalı, uzun vadeli ve kapsayıcı tarihsel bağlamın da kaçınılmaz olarak Türkiye ve daha kısa bir dönem ile sınırlandırılması demek. Çünkü bu ifade son zamanlarda özellikle popüler kültürün farklı mecralarında ama tarihten uluslararası ilişkilerin jeopolitik değerlendirmelerine kadar farklı disiplinlere de atıfla sıkça kullanılıyor. Ve eğer bir kavram ya da ifade farklı toplum katmanlarında neredeyse kendiliğinden yer bulmaya ve verili olarak kabul edilmeye başlamışsa, bu yaygınlık bile üzerinde düşünmeye değer zihinsel bir dönüşümün göstergesi olarak eleştirel düşüncesinin konusu olabilir. Popüler olanın bir dizi değer yargısı taşıdığını, belli bir tarihsel bağlamda ortaya çıktığını ve eğer dikkatle sorgulanırsa ifade ettiklerinin de aslında düzeltilmeye, değiştirilmeye ve yeniden değerlendirilmeye açık olduğunu düşünüyoruz. Bu yüzden biz de “coğrafya kaderdir” ifadesini olduğu gibi kabul etmek yerine bir tartışılması gereken önerme olarak ele almaya karar verdik. Sonuç olarak da ortaya farklı bakış açıları ile tartışılan ve çok katmanlı bir düşünce alanı ortaya çıktı.

Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde coğrafyanın genel bir medeniyet tahayyülü olarak nasıl kurgulandığı, yine aynı biçimde ama farklı bir tarihsel bağlamda popülist rejimlerin ve siyasal partilerin kendi tabanlarını mobilize etmek için coğrafyayı söylemlerinde

nasıl inşa ettiği bize kader olarak sunulanın aslında somut siyasal tercihler olduğu gösteriyor. Yine coğrafyayı üzerinde yaşadığımız toprak ya da kültür alanı ile bir tutmak ve değiştirilemez bir kader olarak tasavvur etmek, aslında küresel tarihsel dönüşümün siyasal iktisat boyutunu tamamen göz ardı etmek ve tarihsel olarak ortaya çıkmış bir düzeninin kendisini yeniden üretmesini kabul etmek anlamına geliyor. Bunun da ötesinde “coğrafya kaderdir” ifadesinin özellikle altını çizdiği yerellik algısını mümkün olan en geniş sınırlarına çektiğimizde ve küresel olarak düşündüğümüzde önümüze çok daha farklı ve evrensel bir düşünce alanı da çıkıyor. Bu açıdan bakıldığında iklim değişikliği üzerine düşünmek coğrafya ve kader arasındaki ilişkiyi hem mümkün olan en geniş araştırma birimine, gezegenimize, hem de somut bir tarihsel zemine oturtuyor.

“Coğrafya kaderdir” ifadesi hemen her zaman İbn Haldun’a atıfla kullanıldığı için bunun ne kadar doğru olduğunu, bir dizi soru sorarak kendisi de İbn Haldun üzerine çalışmış Ozan Sağsöz’den öğrenmek istedik. Sağsöz’ün cevapları ifadeyi İbn Haldun’a atfetmek bir yana ortaya çıkışının ve yaygınlaşmasının aslında kendi başına bir çalışma konusu olabileceğini gösteriyor. **Yakup Atamer Aykaç** makalesi, “Metabolik İlişkilenme ve Coğrafyanın Kaderi”nde, ifadenin kendisini her şeyden önce en somut tarihsel bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini öne sürüyor. Böyle bir değerlendirme kapitalizmin tarihini ve dinamiklerine üzerine kapsayıcı ve eleştirel bir düşünceden geçmektedir. Ancak böyle yapıldığında coğrafya ve dolaşısıyla kadere atfedilen tarihin değişemez ve değiştirilemez olduğu ön kabulünün eleştirebileceğini gösteriyor. Bu tür bir eleştirini önemi sadece tarih hakkında daha doğru bir bakışına sahip olmamız değildir, bu aynı zamanda insanın kendini içinde bulduğu yabancılaşmadan kurtulmasının ve eğer bir anlamı olacaksa, coğrafyanın gerçek sınırları ile daha “uyumlu bir kolektif yaşam kurmanın” da koşuludur.

Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerini mercek altına alan **Kuyumcuoğlu**, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçiş Sürecinde Siyasi Seçkinlerin Coğrafya-Medeniyet İlişkisi Algısı” başlıklı makalesinde dönem elitlerinin zihnindeki coğrafya kurgusunu tartışmaktadır. Buna göre, 18. Yüzyılın sonundan itibaren, önce Osmanlı seçkinleri, sonrasında ise Cumhuriyet döneminin siyasileri ve entelektüel zümresi Batı’yı bilimin, ilerlemenin, çalışkanlık ve üretimin merkezi olarak tasvir ederken, Doğu’yu her türlü kaderciliğin, tembelliğin ve durağanlığın mekânı olarak kurgulamışlardır. Bu kurgu içinde Osmanlı’nın ve Cumhuriyet’in hangi coğrafya/medeniyet ekseninde yer alacağı sosyal Darvinci bir perspektifle yaşamsal bir sorun olarak kavranmıştır. Böylece **Kuyumcuoğlu** toplumlar/medeniyetler arasındaki *varsayılan* hiyerarşinin coğrafi bir söylemle nasıl ifade bulduğunu tartışmaktadır.

Erçetin’in Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) son dönem siyasi söylemlerini ele aldığı çalışması, “Discursive Construction of Geography in Populist Mobilization: Superiority or Victimhood?”, yine benzer şekilde coğrafyanın ve mekânın söylemsel kurgulanışına odaklanıyor. **Kuyumcuoğlu**’nun çalışmasında gördüğümüz Osmanlı ve Cumhuriyet elitlerinin medeniyetler hiyerarşisindeki yerlerini tayin etme çabasının farklı bir boyutu, **Erçetin**’in makalesinde AKP üzerinden daha içe dönük bir söylemsel kurgu olarak karşımıza çıkıyor. Diğer bir ifadeyle, bu

kez Doğu ve Batı tahayyülünden ziyade, AKP'nin siyasi söylemindeki Türkiye'nin, daha doğrusu "biz" kavramının, tarihsel ve güncel öğelerle edindiği coğrafi anlamı ve nüansını okuyoruz. Bu söylemsel kurgu içinde Batı ve Doğu'nun hiyerarşik kurgusuna da yeniden rastlıyoruz; ancak, bu kez Batı'nın ve Batıcılıktan yana tavır koyduğu iddia edilen erken Cumhuriyet ideolojisinin eleştirisini ve geniş anlamda Osmanlı mirasının ve geçmişinin yüceltilişini görüyoruz.

Cihan'ın "Transit Mobility as a Spatial Practice: Istanbul's Metrobus" başlıklı çalışmasında diğer makalelerden farklı olarak coğrafi ölçeğin genelden daha mikro olana doğru değiştiğini görüyoruz. Gündelik hayat mekânlarına odaklanan Cihan, Henri Lefebvre'nin mekân analizlerini temel alarak İstanbul'daki metrobüs deneyimlerini kavramsallaştırıyor. Etnografik bir yaklaşımla metrobüs yolcularının perspektiflerini ön plana çıkaran bu çalışma, metrobüslerin yarattığı sosyal/mekânsal algıyı tartışıyor. **Cihan**'ın argümanın temelinde yolcuların gündelik hayat pratikleriyle metrobüs yolculuğu deneyimlerinin nasıl bir mekânsal algı içinde örtüştüğü gözlemi yatıyor. Diğer bir ifadeyle Cihan, rutin pratikler, daimî olarak bir sonraki ulaşım saatini dikkate alarak yaşama zorunluluğu ve hep bir yerlere yetişme telaşı üzerinden hareket halindeki mekânsal olarak nasıl düşünmek gerektiğine örnek verirken, bir yandan da bu kentsel karmaşa içinde bedenlerin de nasıl birer *transit mekân* haline dönüştüğünü gözler önüne seriyor.

Son olarak **Ali Alper Akyüz**, "Ekolojik Gezegen Modellemeleri ve Anlam Dünyası Olarak Geleceğin Coğrafyası"nda mümkün olan en geniş araştırma birimi üzerinden geleceğe dair öngörülerin neler olduğunu tartışıyor. Coğrafya-kader ilişkisini içinde hapsediği kültürel, siyasal ve devlet merkezli uluslararası ilişkiler kısılacından kurtarmak için bu yaklaşım son derece önemli. **Aykaç** gibi **Akyüz** de kapitalizmin ve tüketim toplumunun yol açtığı insan merkezli ekolojik değişimleri çalışmasının somut tarihsel bağlamı olduğunu gösteriyor. Buradan yola çıkarak ekolojik dönüşümün sonuçlarını modellemeye girişen üç farklı yaklaşımı değerlendiriyor. Yine kadere atfedilen değiştirilemezlik anlamı bir yana bu modellemelerin çıkış noktasının insan merkezli olması ve araştırma verilerinin siyasal kararları dikkate alması tam da öngörülen değişimlerin nasıl değiştirilebileceğine dair fikir veriyor. Son olarak, **Akyüz**'ün makalesi -diğer yazıların da imâ ettiği gibi- ancak farklı disiplinlerin bir arada çalışması, birbirinden öğrenmesi ile verili durumun daha iyi anlaşılabilceğini ve dolayısıyla ileri dönük somut politika önerilerinin geliştirilebileceğini iddia ediyor.

Üçüncü sayının dosya konusunun dışında, artık pek kullanılmayan bir tabirle, iki fikri takip örneği, iki önemli katkı daha var. İlder Turan, bir dereceye kadar popülizm konusu ile başlayan düşünme sürecine "Liberal Demokrasi Zorlanıyor" başlıklı denemesi ile devam ediyor. Kendisinin de vurguladığı gibi siyasal alanın yeniden şekillenmesinden küreselleşmenin etkilerine, değişimin getirdiği belirsizlik kaygısının popülist politikaları beslenmesinden, iletişim teknolojilerinin sonuçlarına kadar bir dizi tespitten yola çıkarak liberal demokrasinin nasıl değiştiğine dair daha somut araştırmalarla doğrulanması gereken hipotezler ortaya atıyor. **Burak Cop** ve **Ahmet C. Ertürk** ise "The Rise and Fall of Corbynism" makalelerinde İngiltere ve Jeremy Corbin özelinde sol popülizmin dinamiklerini değerlendiriyorlar. Demok-

ratik sosyalizm geleneği ile Avrupa sosyal demokrasinin daha iyi anlaşılması gereken gerilim hattını ise özellikle 1970'lerden bugüne uzanan neoliberal politikaların belirlediği bağlam içine yerleştiriyorlar.

Bu sayıda dosyamızı oluşturan yazılar gerek farklı disiplinlerin yaklaşımlarını kullandıkları gerekse aynı önermeyi çok farklı boyutları ile ele aldıkları için Reflektif dergisinin kendisi için öngördüğü ve önemli addettiği işlevleri de yerine getiriyorlar: verili olarak rahatça kabul ettiğimiz fikirlerin sınırlarını göstermek, yeni ve daha geniş bir tartışma alanı açmak, bunu yaparken de dayanaksız sözün çekiciliğine kapılmadan somut veriler ve dayanaklar kullanmak. Eleştirel düşüncenin her şeye rağmen ve sabırla devam etmesini umarız.